

rozšíření Unie institucionální reformy, jejichž přijetí a realizace si mohou vyžádat dosti času. Rozšiřování Evropské unie je součástí širšího

globalizačního trendu a z tohoto hlediska by také mělo být posuzováno.

Michal Illner

Konference „Ten years after – 1989-1999. A first balance“

Budapešť, 23.-25. 9. 1999

„Cesta střední a východní Evropy do nového světa“ zněl podtitul výroční konference pořádané Maďarskou sociologickou společností, na které se koncem září sešlo bezmála 150 účastníků z více než 20 zemí. Jako nováček na podobné akci předkládám spíše hrst postřehů než shrnující pohled. Témata všech příspěvků a abstrakta zhruba poloviny z nich mohou čtenáři najít na internetové adrese <http://www.sztaki.hu/conferences/10years/parallel-at-a-glance.html>.

Jednání konference se mezi úvodním společným setkáním a závěrečnou panelovou diskusí odehrávalo v třinácti paralelních sekcích. Necelá polovina příspěvků spadala do dílny domácích autorů, kteří ovšem početně výrazně dominovali v sekcích *The R&D System: a Resource for the Catching-up Societies and Economies* a *Ethnopolitics, the Ethnical Dimensions of Social Inequalities*. O zbytek se více méně rovnoměrně podělili účastníci z dalších zemí bývalého sovětského bloku, kteří získali převahu v sekci *New Economic Actors and Institutions in Eastern & Central Europe*, a autoři z vyspělých zemí. Ti tvořili největší skupinu v menších sekcích zaměřených na minority v Evropě a na sociální změnu a urbánní restrukturalizaci. Z čistě kvantitativního hlediska (počtu přihlášených příspěvků, které však ne vždy byly odpřednášeny) by vyplývalo, že hlavními tématy v postsocialistických společnostech jsou otázky *gender* (16 příspěvků ve čtyřech podsekcích) a zdrojů rozvoje zemí, které se snaží dohonit vlak vyspělých zemí (15). Méně příspěvků bylo přihlášeno do dalších výše nejmenovaných sekcí, které se zabývaly institucionální reformou nového politického systému, transformací venkova, vzdělávacími reformami, proměnami hodnot, sociální stratifikací a mobilitou či (re)distribucí příjmů, spotřeby a bohatství. Z téhož kvantitativního hlediska bychom mohli také dojít

k závěru, že „cesta střední a východní Evropy do nového světa“ zajímá z přímo dotčených zemí vedle logické převahy domácích (přes 70 účastníků) zejména společenské vědce z Jugoslávie (8 přihlášených), Polska (7), Ruska (7), Rumunska (6) či Slovinska (3). Kolik z dvánácti přihlášených německých účastníků by spadalo pod bývalou NDR, si neodvážím odhadnout. Vedle dvou účastníků z Bulharska a Ukrajiny je však politováníhodné zastoupení České republiky a Slovenska (po jednom účastníkovi). Se Slováky jsme se tak dostali na úroveň účasti Belgie, Austrálie či Jižní Afriky. Slabou útěchou může být přítomnost anglického překladu *Zprávy o vývoji české společnosti 1989-1999*, který byl po celou dobu k dostání ve foyer budovy Maďarské akademie věd, kde se konference konala. Jaký o něj byl zájem, jsem se nezeptal.

Osobně mne konference zaujala jako setkání tří generací badatelů. Úvodní společná část patřila té nejstarší. Pod vedením László Cseh-Szombathyho vystoupili Włodzimierz Wesolowski, Vladimír Jadov a Zsuzsa Ferge. Střední generaci v širším smyslu zastoupili z domácích např. Endrő Sik, Tamás Kolosi, Pál Tamás, dále Nikolai Genov z Bulharska, Krzysztof Zagórski z Polska, Ákos Róna-Tas z USA a mnozí další. V budoucnosti možná více uslyšíme o jménech jako Vladimír Radaev, Mladen Lazić či Balázs Vedres. Ač patřili tyto účastníci k nejmladším, získali pozornost jak svými příspěvky, tak i v diskusích, které následovaly vždy po jednotlivých vystoupeních.

Zvláště živé diskuse ve dvou sekcích, kterých jsem se zúčastnil (*Institutionalisation of the New Political System, Legitimacy and Party System; New Economic Actors and Institutions in Eastern & Central Europe*), vyvolávaly příspěvky zaměřující se více na teoretické či konceptuální uchopení transformace středo- a východoevropských společností, byť se bez odkazu na empirický materiál obešlo jen minimum vystoupení. Sám jsem se pokusil ve svém referátu *Trust and transition* spojit srov-

nání konceptu „důvěry“, tak, jak je při popisu problémů transformace užívá P. Sztompka a I. Možný, s rolí důvěry ve vývoji lokální politiky zachycené v případové studii. Výtka týkající se konceptuální nevyjasněnosti mého příspěvku naznačila, že jsem se pustil do oblastí, které se věnují jiné kapacity. Přesvědčil jsem se o tom při referátu Ákos Róna-Tase *Micro-Foundations of Socio-Economic Change*, který se věnoval konceptu „důvěry“ z mnoha ohledů. Ve střední Evropě podle něj sice existuje důvěra, ale převažuje špatný druh. Namísto tolik oceňované generalizované důvěry se daleko častěji prosazuje důvěra koncentrovaná.

Mohu-li z vyslechnutých vystoupení generalizovat, rozděluji se postkomunistické země střední a východní Evropy na své cestě do nového světa do dvou skupin víceméně ve shodě s tím, jak daleko postoupily v integraci do evropských struktur. V první skupině zahrnující zejména Maďarsko, Polsko a Českou republiku (v širší verzi pak i Slovensko, Slovinsko a Chorvatsko) lze mluvit o dokončeném přerodu a začínající konsolidaci. Attila Ágh ještě dále rozlišil ranou a vyspělou konsolidaci. V rané fázi pokračuje budování institucí na mezo- a mikroúrovni politiky. Tak jako demokratický přerod začíná i konsolidace podle Ágha u parlamentu a politických stran. Navelek to znamená prosadit harmonizaci politického systému těchto zemí se zeměmi Evropské unie. Parlamenty těchto zemí se musí naučit rozumět a pohybovat se v evropské politice a musí umět formulovat národní zájmy. Uvnitř zemí pak proces konsolidace představuje napojení „velké“ politiky na rozvíjející se síť organizací občanské společnosti. Z popsaného nevyplývá, že zemím v první skupině nehrozí žádné nebezpečí (např. nezvládnutá kriminalita či kolaps státu v oblasti zdravotnictví). Ač mají podle Z. Ferge země v této skupině svá specifika – např. různě se vyvíjející sociální stát, spojuje je absence projektu do budoucnosti. Co tyto země potřebují, je maximální míra normality.

Na druhé straně počínající Bulharskem a Rumunskem, přes Jugoslávii až po Rusko se ocitá skupina zemí, které jsou spojovány se zablokovanou či potlačenou transformací (La-

zić, Bolcić), chaotickým kapitalismem (Lane) či negativními jevy, jako je vysoká míra korupce (Radaev, Stoyanov) a prorůstání ekonomické a politické moci. Zdálo se, že s rostoucím věkem účastníků, kteří se této druhé skupině věnovali, rostla i míra optimismu při výhledu do budoucnosti. Zatímco někteří ze starších účastníků (Levada) vkládali své naděje do generace, která nevyrůstala v éře socialismu, nejmladší generace sociologů (Lazić, Radaev) byla k dalšímu vývoji v těchto zemích o poznání skeptičtější. Například podle Vladimira Radaeva (*Sociology of Financial Markets in Russia*) je úspěch bez úplatku v Rusku takřka nepředstavitelný. Úplatky (začínající drobnými dary v hodnotě stovek dolarů až po zhruba desetinu hodnoty kontraktu) přitom patří k nejprimitivnějším technikám. Mnohem efektivnější jsou neformální směny mezi úřady a podniky, navazování recipročních vztahů vzájemné důvěry mezi představiteli privátní sféry a státních institucí. Ač dochází k této komercializaci úřadů, které se v praxi odráží např. ve výrazném krácení daní, nelze podle Radaeva vyvozovat, že je stát ovládán mafii. Stát je stále ještě velmi silný (proto ostatně stojí zato neformální kontakty s úředníky získávat) a zmíněné negativní jevy spíše segmentované. Problémem jsou nejasné hranice mezi státním a soukromým, legálním a nelegálním atp.

Závěrečná panelová diskuse se točila kolem otázek, které nadnesl její moderátor Pál Tamás. Kde jsou příležitosti pro dalších 10 let? Kde je vlak, který chceme dohonit, jakou rychlostí jede, má-li otevřená dvířka a jak vysoko je stupátko, na které je třeba vyskočit? Jaký bude stát v postsocialistické sféře? Silný, slabý či prostě jiný? Jak se učí elity, které se dnes potýkají s nespokojeností veřejnosti? Nikdo jistě od hodinové diskuse neočekával ucelené odpovědi. Účastníci konference si otázky mohli odnášet ze sluncem habího léta rozpálené budovy akademie jako inspiraci s nadějí, že si své pohledy a odpovědi srovnají na nějaké konferenci *After twenty years*. Co budou mít dnešní postkomunistické země společného a co je bude rozdělovat za těch deset let?

Dan Ryšavý